

معمای حضور و خروج آمریکا از عراق

عماد اصلانی مناره بازاری^۱

فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال بیست و یکم، شماره ۱، پیاپی ۸۱، بهار ۱۳۹۹؛ صفحات ۲۵-۵

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۳/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۳۰

چکیده

اشغال عراق در سال ۲۰۰۳ توسط ایالات متحده آمریکا فضای سیاست خارجی این کشور در منطقه غرب آسیا را تغییر داد. سرنوشتی رژیم صدام، بحران و چالش تروریسم در عراق و نفوذ گسترده اقتصادی، فرهنگی و نظامی آمریکا در این کشور زمینه‌های تقابل میان ایران و آمریکا را در عراق فراهم آورد. موازنه نرم جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با نفوذ ایالات متحده در عراق بعد از شهادت «سپهبد قاسم سلیمانی» در بغداد و با تأکید مقام معظم رهبری بر تغییر راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در منطقه مبنی بر اخراج نیروهای نظامی آمریکا به تدریج به سمت موازنه سخت میان این دو کشور در منطقه انجامیده است. در این نوشتار تلاش می‌شود با نگاه به ابزارها و اهداف نفوذ آمریکا در عراق، به شرایط و عوامل منجر به خروج نیروهای نظامی آمریکا از این کشور پرداخته شود. سؤال این مقاله آن است که نیروهای نظامی آمریکایی تحت چه شرایطی از عراق خارج می‌شوند؟ فرضیه‌ای که با استفاده از روش نواقح‌گرایی تهاجمی مورد بررسی قرار می‌گیرد این است که «جمهوری اسلامی ایران در یک راهبرد چند وجهی مبتنی بر کاهش منافع اقتصادی آمریکا، ایجاد مطالبه اجتماعی و تشدید شرایط ناامنی برای نیروهای نظامی آمریکایی در عراق، می‌تواند آمریکا را از این کشور بیرون براند».

واژگان کلیدی

ایالات متحده آمریکا، عراق، امنیت، نفت، حشد شعبی.

مقدمه

جنگ آمریکا با عراق در سال ۲۰۰۳ و سقوط صدام را می‌توان یکی از مهم‌ترین کنش‌های ایالات متحده در بیش از یک دهه گذشته برای حفظ نقش هژمونی خود در منطقه دانست. هرچند ایالات متحده با اسناد ضعیف و غیرقابل اتکا توانست شورای امنیت سازمان ملل را برای آغاز این جنگ متقاعد کند؛ اما در ۲۰ مارس ۲۰۰۳ آمریکا با تشکیل ائتلافی همراه با ۲۹ کشور دیگر نبردی را به‌عنوان آزادی ملت عراق و با هدف تغییر رژیم بعث در این کشور، بدون مشروعیت سازمان ملل آغاز کرد.^۱

این موضوع را می‌توان سرآغاز حضور سخت آمریکا در عراق در نظر گرفت. در ابتدای جنگ عراق دولت جورج بوش هیچ برنامه‌ای برای عراق پس از اشغال نداشت و به دلیل عدم شناخت و آگاهی عمیق از شرایط اجتماعی عراق و جنایات حقوق بشری که توسط نیروهای نظامی آمریکا در عراق شکل گرفته شده بود وضع را به گونه‌ای پیش برد که این اقدام با مخالفت‌های سیاستمداران، نخبگان و افکار عمومی آمریکا و بسیاری از کشورهای منطقه و جهان مواجه شد. از سوی دیگر هیچ نشانه‌ای از عواملی که بهانه‌ای برای آغاز جنگ از سوی ایالات متحده آمریکا باشد، در عراق پیدا نشد. این موضوع باعث شد تا باراک اوباما، رئیس‌جمهور وقت آمریکا، در ۲۱ اکتبر ۲۰۱۱ طی یک کنفرانس مطبوعاتی در کاخ سفید اعلام کند که طبق برنامه‌ریزی‌های انجام‌شده، همه نیروها و مربیان آمریکایی باقی‌مانده در عراق تا پایان سال ۲۰۱۱ این کشور را ترک خواهند کرد و به این ترتیب مأموریت ایالات متحده در عراق به پایان خواهد رسید.^۳ دولت آمریکا به‌طور رسمی در سال ۲۰۱۱ بعد از آغاز بیداری اسلامی در خاورمیانه، افزایش حملات به نیروهای نظامی این کشور، شکست‌گفت‌وگوها پیرامون تمدید اقامت نیروهای ایالات متحده بیش از سال ۲۰۱۱ و عدم موفقیت در اخذ تضمین مصونیت سربازان آمریکایی توسط دولت عراق، نیروهای خود را از این کشور خارج کرد.

با آغاز بحران و خطر تروریسم در سال ۲۰۱۴ و حضور دوباره نیروهای نظامی آمریکا در عراق تا پیروزی دونالد ترامپ در انتخابات ریاست‌جمهوری آمریکا در ژانویه ۲۰۱۷، رویکرد غالب سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا، حضور و نفوذ حداکثری در عراق برای تضعیف قدرت

۱. غلامرضا خواجه‌سروی و همکاران، رویکرد فرهنگی ایالات متحده آمریکا در عراق ۲۰۱۴ (تحلیل محتوای فعالیت‌های آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در عراق)، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، شماره ۱۷، زمستان ۱۳۹۴، ص ۲

۲. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/۲۰۰۳/۰۳/۲۰۰۳۰۳۲۴->

۴.html

۳. L. Steed, Brian, Iraq War: The Essential Reference Guide, ABC-CLIO, ۲۰۱۹, pp1۷۸-۱۷۹

تأثیرگذاری ایران از طریق قدرت نرم بوده است. از این رو، پاسخ ایران به این موضوع نیز بیشتر در عرصه جنگ نرم و حوزه فرهنگی تعریف می‌شد. بعد از شهادت «سپهبد قاسم سلیمانی» در ژانویه سال ۲۰۲۰ راهبرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران از موازنه نرم به موازنه سخت و مطالبه اخراج نیروهای آمریکایی از منطقه تبدیل شده است. ما در این نوشتار با توجه به تجربه خروج ایالات متحده در سال ۲۰۱۱ و شرایط کنونی نیروهای آمریکایی در عراق سعی خواهیم کرد به این سؤال پاسخ دهیم که آمریکا تحت چه شرایطی نیروهای خود را از عراق خارج می‌کند؟ در ابتدا برای پاسخ به این سؤال باید به شناخت جنبه‌ها، ابزار و اهداف نفوذ آمریکا در عراق بپردازیم. ما در این نوشتار با استفاده از رویکرد نواقع‌گرایی تهاجمی و با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای به بررسی این فرضیه می‌پردازیم که افزایش هزینه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی برای نیروهای نظامی آمریکا می‌تواند به‌عنوان زمینه‌های اصلی تحقق خروج نیروهای آمریکایی از عراق باشد.

۱. چارچوب نظری

واقع‌گرایی یکی از نظریه‌های روابط بین‌الملل است که سیاست‌های جهانی را بر اساس رقابت دولت‌ها بر سر منافع ملی خود تعریف می‌کند.^۱ واقع‌گرایی یکی از مهم‌ترین و قدیمی‌ترین نظریه‌های روابط بین‌الملل محسوب می‌شود. این روش با توجه به نگاه عملگرا به مفاهیم سیاست و روابط بین‌الملل، فهم متعارف از سیاست بین‌الملل را در عرصه اندیشه و عمل سیاسی مورد مذاقه قرار می‌دهد.^۲ هرچند اندیشمندان سیاسی رویکرد واقع‌گرا، عرصه روابط بین‌الملل را آنارشیک دانسته و واقع‌گرایی را اندیشه سیاست قدرت نامیده و دولت را بازیگر اصلی عرصه روابط بین‌الملل معرفی می‌کنند؛ اما این مکتب یک کلیت کاملاً یکپارچه نیست.^۳

رویکرد واقع‌گرایی را می‌توان واقع‌گرایی اصیل، نواقع‌گرایی، واقع‌گرایی ظهور و سقوط، واقع‌گرایی نو اصیل، نواقع‌گرایی تهاجمی و تدافعی نامید. آنچه ما در این تحقیق تلاش داریم با آن رویکرد به فرضیه پژوهش نظر کنیم، نواقع‌گرایی تهاجمی «جان مرشایمر» است.^۴ مرشایمر معتقد است که سه دلیل سبب هراس دولت‌ها نسبت به یکدیگر شده است: فقدان قدرت مرکزی، توانایی و ظرفیت نظامی - تهاجمی دولت‌ها و این واقعیت که دولت‌ها هرگز نمی‌توانند از نیت هم

۱. Rourke, John, International Politics On The World Stage, New York, McGraw Hill. ۲۰۱۰, p. ۱۶

۲. سید عبدالعلی قوام، روابط بین‌الملل: نظریه‌ها و رویکردها، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۳، ص ۷۹

۳. همان، ص ۸۴

۴. پل دی ویلیامز، درآمدی بر بررسی‌های امنیت، مترجم علیرضا طیب، چاپ دوم، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۲، ص ۵۳

آگاه باشند^۱؛ اگرچه کنت والتز و سپس واقع‌گرایان تهاجمی، تغییراتی را در اهداف و ابزارهای این نظریه ایجاد کردند، اما بافت اصلی آن بر اساس آموزه‌های واقع‌گرایی اصیل استوار است.^۲ از نظر واقع‌گرایان، جنگ و شر همواره از میل برای افزایش قدرت و سلطه نشأت گرفته است. واقع‌گرایان این نظریات را در چارچوب سیاست بین‌الملل وارد کرده و معتقدند که دولت‌ها نیز همواره در پی کسب قدرت هستند. یکی از ویژگی‌های بارز دولت‌ها تولید، گسترش و حفظ قدرت است. توسعه قدرت، ترس بر می‌انگیزد و باعث آشوب در یک محیط آنارشیک می‌گردد. این معضل نوعی خلأ امنیتی برای دولت‌ها ایجاد می‌کند، بدین سان معمای امنیت به صحنه روابط بین‌الملل می‌آید.^۳

چارچوب تحلیلی که بر این پیش‌فرض‌ها استوار است شامل موارد زیر می‌باشد:

الف) ساختار آنارشی بین‌المللی یا منطقه‌ای، این منطق را بیان می‌کند که دولت‌ها در پی افزایش قدرت خود در حیطه‌های ساختاری نظام منطقه‌ای یا در وسعت بزرگ‌تر در سطح جهان می‌باشند. حال این افزایش قدرت، منطقه‌ای باشد یا جهانی، منطق آن سیاست قدرت است. معمای امنیتی نیز زمانی حاصل می‌شود که دولت در پیگیری اهداف خود ناکام مانده و با کاهش قدرت نسبی خود مواجه می‌گردد.

ب) ساختار نظام بین‌الملل پس از حادثه یازدهم سپتامبر تحت تأثیر قدرت هژمونیک جهانی آمریکا قرار دارد. فرض بر این است که دولت آمریکا قوی‌ترین دولت ممکن به لحاظ پارامترهای نواقع‌گرایی است و دولت‌ها و قدرت‌های منطقه‌ای چاره‌ای ندارند جز اینکه دنباله‌روی این هژمون باشند و یا به موازنه با آن بپردازند.

ج) قدرت هژمونیک توانایی آن را دارد تا دولتی را به حاشیه براند یا اینکه با اعمال تحریم، آن را تحت فشار گذارد؛ بنابراین، دولت موازنه‌گر باید روند دنباله‌روی از هژمونی را در پیش گیرد یا اینکه روند ابعاد موازنه از جمله هزینه‌های سرسام‌آور اقتصادی آن را تحمل کند.

د) دولت‌ها در وضعیت رویارویی با هژمونی می‌توانند راهبردهای دنباله‌روی یا موازنه را در پیش گیرند. موازنه می‌تواند هم به صورت نرم (دال بر رویکردهای دیپلماتیک، جنگ لفظی یا برگزاری اجلاس‌های موقت میان چند دولت خواهان موازنه) باشد یا موازنه سخت (شرکت در همکاری‌های نظامی، ائتلاف‌های امنیتی در اشکال ایدئولوژیک نرم یا سخت) با هژمونی را در بر گیرد.^۴

۱. همان، ص ۶۴

۲. Auten, Brian J. Carter's Conversion: The Hardening of American Defense Policy (Frist Published). United States, Columbia: University of Missouri Press, ۲۰۰۸, p۳۰

۳. رضا سیمبر، معمای امنیتی پرونده هسته‌ای ایران از منظر نواقع‌گرایی، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال نهم، شماره ۳۶، زمستان ۱۳۹۵، ص ۸۹

۴. برت هنسن و همکاران، راهبردهای امنیتی و نظم جهانی آمریکایی «قدرت از دست رفته»، مترجم

ه) ایدئولوژی به‌عنوان تشدیدکننده موازنه (سخت یا نرم) و دنباله‌روی (نرم یا سخت) در نظریه نو مطرح است.

و) رقابت میان هژمونی و قدرت بزرگ منطقه‌ای برای توسعه نفوذ در مناطق رخ خواهد داد. آنچه در روابط میان جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در منطقه بعد از اشغال عراق و بحران تروریسم و داعش در عراق ترسیم شد، میان موازنه نرم و موازنه سخت در نوسان است. هرچند این موضوع بعد از شهادت سپهبد قاسم سلیمانی، موشک‌باران پایگاه عین‌الاسد توسط ایران و اعلام اخراج نیروهای آمریکایی از منطقه به‌عنوان راهبرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران بیش از پیش به سمت موازنه سخت در جریان است، اما باید به این موضوع توجه داشت که مؤثرترین راه برای رسیدن به اهداف امنیتی جمهوری اسلامی ایران در موازنه با ایالات متحده چه مسائلی می‌تواند باشد. از این‌رو در این نوشتار تلاش می‌شود تا نگاهی واقع‌گرایانه به این موضوع داشته باشیم.

2. استراتژی‌های آمریکا در عراق

می‌توان عراق را به‌عنوان یکی از حوزه‌های مهم و تأثیرگذار در سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا در طول دو دهه گذشته دانست. جنگ اول خلیج‌فارس و حمله ائتلاف تحت رهبری آمریکا در ابتدای دهه ۱۹۹۰، اعمال یکی از سخت‌ترین نظام‌های تحریمی بر این کشور و تلاش برای انزوای این کشور، بسترساز اشغال عراق توسط آمریکا و آغاز مرحله جدیدی از دولت‌سازی در سال ۲۰۰۳ میلادی شد. وجود چاه‌های نفت، نفوذ سخت آمریکا در این کشور، هم‌مرز بودن عراق با ایران و سوریه و ژئوپلیتیک این کشور در محور مقاومت باعث شد تا نقش و اهمیت عراق در سیاست خارجی دولت‌های آمریکا برجسته شود.

طراحی‌های امنیتی و استراتژی آمریکا در عراق بعد از بحران و خطر تروریسم و ظهور داعش تا کنون بیشتر بر مبنای همکاری و افزایش پیوند عراق با ایالات متحده آمریکا و در جهت ایجاد رویکردی مشترک به‌منظور مهار ایران بوده است. ایجاد توازن در برابر افزایش قدرت محور مقاومت به‌عنوان مهم‌ترین هدف آمریکا برای حضور در عراق برشمرده می‌شود. استراتژی‌های سیاست خارجی آمریکا در عراق پس از پایان بحران داعش و بازگشت ثبات نسبی در این کشور بر سه اصل استراتژی نرم‌افزاری، پیشگیری و انرژی استوار است.

1-2. نرم‌افزاری

ایالات متحده آمریکا در این استراتژی به دنبال برقراری ارتباط مستقیم با مردم عراق است. به نتیجه

نرسیدن اهداف آمریکا از طریق راهبرد نظامی در دوران بعد از صدام، سردمداران سیاست خارجی این کشور را بر آن داشت تا در مسیر تأمین منافع، تقویت ارزش‌ها و هویت آمریکایی، بهبود پرستیژ ایالات متحده در عراق، راهبرد گسترش نفوذ خود را با تکیه بر قدرت نرم در دستورکار قرار دهند.^۱ استراتژی اصلی آمریکا برای تأمین امنیت ملی و منافع خود در عراق بر دو مفهوم دولت‌سازی و ملت‌سازی استوار شد که در این میان سازمان‌های حقوق بشری و آژانس‌های توسعه‌ای مانند نمایندگی ایالات متحده آمریکا برای توسعه بین‌المللی^۲ از مهم‌ترین ابزار ایالات متحده در استراتژی نرم‌افزاری در عراق است.

2-2. پیشگیرانه

آمریکا در این استراتژی خود را ملزم می‌داند با هر آنچه که فکر می‌کند امنیت آمریکا را به خطر می‌اندازد، بدون هیچ قید و شرطی مقابله نماید. در استراتژی امنیتی آمریکا تفکر پیشگیرانه اینگونه بیان شده است که بهترین دفاع، تهاجم خوب است. هدف اصلی این استراتژی تلاش برای جلوگیری از شکل‌گیری قدرت رقیب در منطقه غرب آسیا و عراق است. با توجه به شرایط منطقه، هدف اصلی این استراتژی در عراق جلوگیری از گسترش نفوذ ایران در این کشور و عدم اتصال عراق به محور مقاومت بوده که در نتیجه این اقدام از ایجاد یک کریدور زمینی که می‌تواند به گسترش نفوذ و قدرت عملیاتی ایران به مدیترانه و مرزهای رژیم صهیونیستی بی‌انجامد، جلوگیری به عمل آورد.

2-3. انرژی

محور استراتژی انرژی در سیاست خارجی آمریکا با هدف نفوذ و تسلط کامل بر کانون استراتژیک انرژی در جهان تنظیم شده است که عراق و منطقه خلیج فارس در کانون این قلمرو ژئواکونومیک قرار دارند. مهم‌ترین راهبرد ایالات متحده آمریکا در اجرای این استراتژی، تضعیف اوپک و برجسته کردن نقش عراق است. پس از فروپاشی نظام دوقطبی نیز ایالات متحده همچنان تلاش می‌کند با گسترش حوزه هم‌مونی خود در ساختار امنیتی منطقه، بر شاهراه ژئواستراتژیک جهان تسلط یابد. در این دوران نیز ویژگی‌های مهم ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی خلیج فارس منجر به تدوین سیاست‌های امنیتی ایالات متحده در این منطقه به شکل «نظام امنیت شبکه‌ای» شده است. امضای توافقنامه امنیتی با عراق و کشورهای عضو منطقه خلیج فارس نیز یکی از اقدامات

۱. حسین روزبه و مهناز گودرزی، راهبردهای نرم آمریکا برای نفوذ در عراق، تابستان ۱۳۹۶، دوره ۱۰، شماره ۳۵، ص ۲۲۱

۲. U.S. Agency for International Development

آمریکا در شکل دادن به این نظام امنیتی می‌باشد.^۱

3. ابزارهای نفوذ آمریکا در عراق

حضور ایالات متحده در عراق اگرچه با قدرت نظامی و حضور سخت آغاز شد، اما این کشور به خوبی بر این امر واقف بود که این حضور نظامی نمی‌تواند پابرجا باقی بماند؛ از این رو تلاش کرد تا با مدیریت هوشمند منابع مختلف قدرت در عراق به اهداف و منافع از پیش تعیین شده خود دست یابد. ایجاد ساختارهای نوین، نفوذ و بازتعریف ساختارهای سنتی عراق و وابسته‌سازی امنیت این کشور به آمریکا از جمله برنامه‌های اصلی ایالات متحده برای تأمین اهدافش در عراق به شمار می‌رود. در این راستا، ابزارهای اقتصادی، فرهنگی و قومیتی و کنترل نیروهای نظامی و امنیتی عراق با هدف وابسته‌سازی امنیت این کشور به آمریکا، مهم‌ترین ابزارهای نفوذ در عراق به شمار می‌رود.

3-1. ابزارهای اقتصادی

آمریکا بعد از شهادت سپهبد قاسم سلیمانی و پس از تصویب طرح اخراج نیروهای خود از عراق، تهدید کرد از ابزارهای اقتصادی خود علیه این کشور استفاده کرده و به‌نوعی عراق را به تحریم اقتصادی تهدید کرد.^۲ نفوذ اقتصادی آمریکا در عراق بیش از آن است که بتوان از آن چشم پوشید. ابعاد حضور اقتصادی آمریکا در عراق با ساختارسازی اقتصادی در بانک مرکزی این کشور آغاز و در بازسازی عراق وارد مرحله دولت‌سازی می‌شود.

روابط اقتصادی میان آمریکا و عراق بعد از اشغال این کشور باعث شد تا تعاملات بانک مرکزی این کشور با دیگر بانک‌های جهان زیر نظر مستقیم کارشناسان آمریکایی به انجام برسانند. بانک مرکزی عراق یکی از نهادهای حساسی است که تعاملات مالی خود را به‌طور مستقیم زیر نظر ایالات متحده انجام داده و هرگونه گردش مالی در سیستم بانکی این کشور از جمله بانک مرکزی و بانک الرافدین نیز با اشرف اداره کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری آمریکا انجام می‌شود. هدف واشنگتن از نظارت سخت بر بانک مرکزی جلوگیری از تعامل ارزی بین ایران و عراق و همچنین عراق و محور مقاومت است.^۳

بر اساس برآورد اقتصادی سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا، به‌رغم فروش روزانه بیش از ۳/۳ میلیون

۱. مجید دیوسالار و کاوه تلاوکی، هستی‌شناسی سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا در کشورهای

اسلامی خلیج فارس و پیامدهای آن بر امنیت منطقه، دوره ۲، ۵ و ۶ تابستان ۱۳۹۲، صص ۸۶-۸۵

۲. Greenwald, Michael, The effect of US sanctions on the Iran-Iraq alliance, Atlantic Council, ۲۰۲۰, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-effect-of-us-sanctions-on-the-iran-iraq-alliance/>

۳. U.S. Relations With Iraq <https://www.state.gov/u-s-relations-with-iraq/>

بشکه نفت، اقتصاد تک محصولی عراق از مشکلات متعددی مانند فساد گسترده و فراگیر، زیرساخت فرسوده، کمبود نیروی کار ماهر، قوانین تجاری منسوخ و عدم وجود بخش خصوصی قدرتمند رنج می برد. این وضعیت می تواند چشم انداز بازسازی را با مشکل روبه رو سازد.^۱

آمریکا از سال ۲۰۰۳ تا سال ۲۰۱۲ بیش از ۶۱ میلیارد دلار کمک مالی توسعه ای در اختیار عراق قرار داده است. همچنین بر اساس گزارش وزارت امور خارجه آمریکا از سال ۲۰۱۴ تا کنون بیش از ۲ میلیارد دلار کمک بشردوستانه و حدود ۶ میلیارد دلار کمک اقتصادی و امنیتی در اختیار عراق قرار داده است. اما اکنون دیدگاه دولت ترامپ این است که این کمک های توسعه ای بلاعوض، دستاورد اقتصادی و امنیتی ملموسی برای آمریکا به دنبال نداشته^۲ و به همین دلیل بسیاری از منابع مالی کمک ها در لایحه بودجه پیشنهادی ترامپ برای سال مالی ۲۰۱۹ حذف شده است؛ از جمله بودجه ۴/۶ میلیارد دلاری صندوق حمایت اقتصادی، بودجه ۳ میلیارد دلاری کمک های توسعه ای بین المللی و بودجه ۲۰۰ میلیون دلاری برای ترویج نهادهای دموکراتیک. با این وجود، بازسازی عراق هنوز نیز به عنوان یکی از مهم ترین مباحث نفوذ اقتصادی آمریکا در این کشور به شمار می رود.^۳ حضور شرکت هایی مانند جنرال الکتریک در زمینه ساخت نیروگاه، شرکت های نفتی مانند اکسون موبیل و شل و شرکت های امنیتی خصوصی تنها بخشی از نفوذ اقتصادی آمریکا در امر بازسازی عراق است.

3-2. ابزارهای فرهنگی و قومیتی

مهم ترین اقدامی که در راستای نفوذ آمریکا در عراق توسط دستگاه سیاست خارجی این کشور دنبال می شود تلاش برای استحاله فرهنگی و استفاده از اختلافات قومی و مذهبی در این کشور است. در همین راستا، مهم ترین ابزارهای فرهنگی برای این موضوع استفاده از آژانس توسعه بین المللی آمریکا و پروژه برنامه آموزشی رهبران جوان عراق است.^۴

۱. <https://www.heritage.org/index/pdf/2020/countries/iraq.pdf>

۲. H. Cordesman, Anthony, America's Failed Strategy in the Middle East: Losing Iraq and the Gulf, centre for strategic and international studies, ۲۰۲۰, at: <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/201922-Chair.Iraq-is-the-Prize.GH-FinalV.pdf>

۳. حیدرعلی مسعودی، راهبرد آمریکا در عراق پسا داعش، فراتاب، ۱۳۹۷، قابل بازیابی در: <http://www.faratab.com/news/7568>

۴. امیررضا جعفری هرنندی، مدیریت نفوذ ایالات متحده آمریکا در عراق، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۵، ص ۱۷۴

آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا^۱ (USAID)

آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده، علاوه بر نظارت بر قراردادهای شرکت‌های آمریکایی در بازسازی عراق^۲، یکی از سازمان‌های تأثیرگذار در زمینه ارائه کمک‌های انسانی در شرایط بحران است که هدف آن ایجاد ثبات اقتصادی در کشورهای در حال توسعه برای کاهش فقر تعریف شده است. این سازمان در سال ۱۹۶۱ و در راستای کمک‌های بلندمدت توسعه‌ای ایالات متحده تشکیل شد. آژانس توسعه بین‌المللی سعی دارد تا با همکاری سازمان‌های بین‌المللی با استفاده از شرایط بحران برنامه‌ریزی‌های بلندمدتی برای افزایش نفوذ آمریکا در منطقه داشته باشد. بودجه تحقق‌یافته این سازمان در سال ۲۰۱۹، به میزان ۲۲ میلیارد دلار و بودجه درخواستی این سازمان در سال ۲۰۲۱ به بیش از ۴۱ میلیارد دلار می‌رسد.^۳ این موضوع باعث شده تا آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا به‌عنوان یکی از مؤثرترین سازمان‌های کمک‌رسانی ایالات متحده به حساب آید. این سازمان در توجیه درخواست بودجه خود به این موضوع اشاره می‌کند که آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا با گسترش زیرساخت‌ها در کشورهای در حال توسعه، راه را برای شرکت‌های آمریکایی باز کرده و از شرکت‌های آمریکایی حمایت می‌کند. این سازمان با این هدف در کشورهای در حال توسعه شروع به سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی ذیل کمک‌های بشردوستانه می‌کند. ملت‌سازی، مفهومی نوین است که به‌طور عملی در منطقه غرب آسیا با حمله آمریکا به عراق و افغانستان و حضور سازمان‌هایی مانند آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا آغاز شده است. آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا در همین راستا سه برنامه تقویت جامعه مدنی، اداره مطلوب و ایجاد وفاق عمومی را در عراق پیاده کرده است.^۴ سیستم‌سازی آموزشی توسط آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا در عراق، به دنبال ایجاد پایگاهی مهم برای جذب و تربیت نسل نوین برای استحاله فرهنگی عراق به شمار می‌رود.

آیلپ^۵ (برنامه آموزشی رهبران جوان عراق)

«آیلپ» مخفف «برنامه آموزشی رهبران جوان عراقی» است. در پروتکلی که وزارت امور خارجه

۱. U.S. Agency for International Development

۲. جواد حقگو، جنگ عراق و رونق کسب و کار شرکت‌های خصوصی، مجله سیاست دفاعی، سال بیست و دوم، شماره ۸۴، پاییز ۱۳۹۲، ص ۱۸۵

۳. Congressional Budget Justification Department of State, Foreign Operations, and Related Programs, pp ۶۴-۶۵ <https://www.state.gov/fy-۲۰۲۰-congressional-budget-justification-department-of-state-foreign-operations-and-related-programs/>

۴. امیررضا جعفری هرنیدی، مدیریت نفوذ ایالات متحده آمریکا در عراق، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۵، ص ۱۷۵

۵. Iraqi Young Leaders Exchange Program

آمریکا برای اهداف آموزشی آیلپ تعریف کرده، پنج محور اصلی تقویت تفاهم متقابل میان مردم آمریکا و عراق، آموزش و تقویت مشارکت‌های مدنی به جوانان عراقی، آشنایی شرکت‌کنندگان با حقوق شهروندی و مسئولیت‌های اجتماعی، تقویت مهارت‌های رهبری جوانان عراقی و تربیت کادر دارای احساس مسئولیت از جوانان عراقی وجود دارد.^۱ دفتر برنامه آیلپ در بغداد همه‌ساله نوجوانان عراقی را به دلایل ویژه به صورت رایگان به آمریکا می‌فرستد تا پروژه آمریکایی‌سازی رهبران آینده عراق را به ثمر برساند. تمرکز اصلی این برنامه بر آموزش دانش‌آموزان دبیرستانی ۱۵ تا ۱۷ ساله عنوان شده است.^۲ در طول سفر چهار هفته‌ای به آمریکا نیز عمده آموزش‌ها توسط مربیان عراقی انجام می‌گیرد که خود پیش از این، آموزش‌های لازم را دیده‌اند. بر اساس آمار، ۶۰ درصد آنان دانش‌آموزان دختر و حدود ۵۰ درصد آنان از استان‌های شیعه‌نشین عراق بوده‌اند.^۳ حضور و مشارکت در این برنامه هیچ هزینه‌ای برای دانش‌آموزان متقاضی نداشته و همه هزینه‌ها از جمله سفر چهار هفته‌ای توسط وزارت امور خارجه آمریکا تأمین می‌شود.^۴ ایجاد جذابیت‌های جنسی، نشان دادن پیشرفت غرب و عقب‌ماندگی کشورهای جهان اسلام، استحاله فرهنگ ملی و دینی عراق و در یک کلام ایجاد نگاه سکولاری و لیبرالی در بین جوانان مستعد عراقی از اهداف عمده این پروژه آمریکایی به حساب می‌آید.

3-2-2. قومیت‌گرایی

یکی از پیامدهای مهم حمله ایالات متحده به عراق در سال ۲۰۰۳، ایجاد زمینه‌ای مناسب برای اقوام و گروه‌های مختلف در این کشور بود تا از این فرصت استفاده کرده و هر کدام به‌نوعی خواسته‌های تاریخی و سیاسی خود را مطرح نمایند. از زمان شکل‌گیری حکومت جدید در عراق پس از اشغال، ایالات متحده با تکیه بر اختلافات قومی - مذهبی در این کشور همواره بر تجزیه آن به سه اقلیم شیعی، سنی و کردی برای اعمال فشار بر دولت مرکزی عراق بهره می‌گرفت. این موضوع به مستمسکی برای تأمین اهداف ایالات متحده، باج‌خواهی سیاسی و تلاش برای حفظ حضور بلندمدت نیروهای نظامی آمریکا در عراق تبدیل شده بود.^۵ ایالات متحده با استفاده از این اختلافات توانست از این موضوع به‌عنوان یکی از نقاط نفوذ خود در عراق استفاده کند.

۱. <https://iq.usembassy.gov/education-culture/exchange-programs/iylep/>

۲. Ibid

۳. <https://www.iraqi-businessnews.com/۲۰۱۸/۱۰/۰۳/۲۰۱۹-iraqi-young-leaders-exchange-programs-iylep/>

۴. <https://www.gyli.org/programs/iraqi-exchange-program/#page-content>

3-3. حفظ نفوذ در ساختارهای امنیتی - نظامی عراق و وابسته‌سازی امنیتی عراق به آمریکا

از مهم‌ترین محورهای نفوذ نظامی - امنیتی ایالات متحده در عراق، ایجاد صندوق‌های گوناگون مالی جهت حمایت‌های مالی برای بازسازی ارتش عراق، آموزش نیروهای نظامی عراقی، فروش تسلیحات برای بازسازی نیروهای نظامی و انتظامی این کشور و بازطراحی ساختارهای امنیتی - نظامی عراق به شمار می‌رود.

صندوق امداد و بازسازی عراق

صندوق امداد و بازسازی عراق^۱ پس از اشغال عراق و به منظور توسعه ظرفیت‌ها برای تأمین امنیت این کشور با هدف ایجاد یک نیروی نظامی برای برطرف کردن شورش‌ها ایجاد شد. این صندوق ترکیبی از کمک‌های اقتصادی در جهت تسهیل ایجاد یک حکومت دمکراتیک در عراق بود. صندوق امداد خود به دو صندوق جداگانه تقسیم می‌شد: صندوق نخست در سال مالی ۲۰۰۴ - ۲۰۰۳ و صندوق دوم در سال مالی ۲۰۰۵-۲۰۰۶ ایجاد شد.^۲ این دو صندوق دارای اهداف امنیتی، اقتصادی و سیاسی بودند و سرمایه آنها تا سال ۲۰۰۹ که کار صندوق به پایان رسید، به طور تقریبی ۱۴ میلیارد دلار بود که توسط وزارت دفاع به منظور اجرای ابتکارات آموزشی و تجهیزاتی در بخش امنیتی اختصاص یافته بود.^۳ برنامه‌هایی که توسط این صندوق حمایت مالی می‌شدند به طور مستقیم آموزش ۱۰ لشکر ارتش عراق در سال‌های پس از حمله آمریکا به این کشور را در برمی‌گرفت و هدف از آن فراهم آوردن ظرفیت مرزداری در نیروهای امنیتی عراق و تأمین استقلال امنیتی ایالات متحده و دیگر بازیگران خارجی در عراق بود.^۴

صندوق نیروهای امنیتی عراق^۵

صندوق نیروهای امنیتی عراق در سال ۲۰۰۵ برای حمایت از نیروهای امنیتی این کشور تأسیس شد که شامل ارتش عراق، نیروهای پلیس این کشور، عملیات ویژه و مرزبانی می‌شد. این صندوق دربرگیرنده کلیه صندوق‌های ایالات متحده در زمینه آموزش، تجهیزات و برنامه‌های ضد تروریسم

۱. Iraq Relief and Reconstruction Fund

۲. Claypool, Amanda, (۰۸/۰۱/۲۰۱۴). "Iraq Security Assistance Portfolio: Security Sector Training Programs", Retrieved From <http://www.securityassistance.org/blog/iraq-security-assistance-portfolio-security-sector-training-programs>

۳. امیررضا جعفری هرنندی، همان، ص ۸۶

۴. جلال درخشه و امیررضا جعفری هرنندی، شیوه‌های نفوذ نظامی - امنیتی آمریکا در عراق، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال پنجم، شماره ۱۹، زمستان ۱۳۹۵ (شماره پیاپی ۴۹)، ص ۱۶۵

۵. Iraq security forces Fund

در عراق بین سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۰۵ بود و شامل سه زیرشاخه بودجه عملیات واکنش سریع، حمایت از واحدهای رزمی و اقدامات قابل پیش‌بینی که به‌صورت مکرر اتفاق افتاده است، می‌شد.^۱ کمک‌های این صندوق شامل حفاظت از نیروها، آموزش، تجهیز و حمایت‌های نگهداری از تجهیزات بود.^۲ به‌طورکلی در پاسخ به نابسامانی وضعیت امنیتی در عرصه میدانی این صندوق دارای سرمایه‌ای به میزان ۲۳ میلیارد دلار برای مدت ۶ سال بوده است. وزارت دفاع آمریکا در سال ۲۰۱۰ به این نتیجه رسید در حالی که رشد پایداری در حوزه ظرفیت‌سازی و حرفه‌ای‌گری در نیروهای عراقی وجود دارد؛ اما آنها هنوز به نیروهای امنیتی آمریکایی برای حمایت از نیروهای خود نیازمند هستند.

این مسأله نشان می‌دهد که نیروهای امنیتی عراق از نظر مقامات آمریکایی هنوز هم ظرفیت آن را ندارند که به‌طور مستقل امنیت عراق را آنچنان که مسئولان آمریکایی بر اساس یک طرح کاهشی مد نظر دارند، تأمین کنند.^۳ بر این اساس، ایالات متحده با توجیه ارائه کمک‌های مالی نه تنها در پی تقویت توان دفاعی عراق نبوده، بلکه نفوذ در ساختار دفاعی عراق را به‌عنوان یک هدف اصلی دنبال می‌کند و تاکنون به بهانه‌های مختلف با وجود ارائه کمک‌های مالی به بخش دفاعی عراق، اجازه استقلال عمل به نیروهای امنیتی عراق را نمی‌دهد؛ زیرا هدف اصلی آمریکا، حفظ نفوذ خود در ساختار نظامی - امنیتی عراق است.

آموزش و فروش تسلیحات به نیروهای امنیتی و نظامی عراق

یکی از رایج‌ترین شیوه‌های نفوذ آمریکا در ساختار نظامی عراق، آموزش نیروهای نظامی و انتظامی عراق و نیز فروش تسلیحات به واحدهای مختلف نظامی این کشور است. پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ و اشغال این کشور، ارتش عراق منحل شد و روند بازسازی آن با ساختار آمریکایی توسط نیروهای نظامی ایالات متحده آغاز شد. روند تشکیل ارتش جدید عراق تحت نظارت و اجرای یک شرکت آمریکایی با سازماندهی ۹ هزار نفر نیروی انسانی شروع شد. پس از آن نیروهای زمینی، هوایی و دریایی عراق شکل گرفتند. نکته مهم در زمینه حضور مستشاران آمریکایی، عدم آموزش جدی و هدفمند نیروهای عراقی است که ناتوانی آنها در زمان مبارزه با تجاوزات داعش و سپس بازپس‌گیری شهرهای اشغال شده عراق آشکار شد.

آمریکا به بهانه تأسیس و آموزش ارتش جدید عراق ضمن آنکه بازار خوبی برای عقد قرارداد و

۱. امیررضا جعفری هرنیدی، مدیریت نفوذ ایالات متحده آمریکا در عراق، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۵، ص ۹۰

۲. همان، ص ۱۶۷

۳. Claypool, Amanda, p۲

فروش تسلیحات فراهم می‌کند، زمینه‌سازی برای حضور مستشاری طولانی مدت نیروهای آمریکایی در عرصه امنیتی عراق را نیز پایه‌ریزی می‌کند. این موضوع توانایی آمریکا را برای هدایت نوع تحول در نیروهای نظامی عراق نیز افزایش می‌دهد، به‌گونه‌ای که در کنار تغییر و تحول در بخش‌های مختلف نیروهای نظامی عراق، پدافند هوایی ارتش این کشور که از اهمیت ویژه‌ای در سیستم دفاعی برخوردار است، تا کنون شاهد تحول جدیدی نبوده و از همان تجهیزات زمان صدام که غالباً موشک‌های سام روسی (SAM) است، بهره می‌برد.^۱

4. اهداف نفوذ آمریکا در عراق

اهداف ایالات متحده آمریکا برای بسط و گسترش نفوذ خود در عراق را می‌توان در موارد زیر جستجو کرد:

4-1. استمرار نفوذ در نیروهای نظامی و امنیتی عراق

به‌رغم خروج نظامی آمریکا از عراق در سال ۲۰۱۱ بر اساس توافق امنیتی بین دو کشور، هجوم داعش به عراق در سال ۲۰۱۴، بار دیگر باعث افزایش تعداد نیروهای آمریکایی در این کشور شد. این در حالیست که با وجود شکست داعش، تعداد نیروهای آمریکایی در عراق نه تنها کاهش نیافته، بلکه روند افزایشی داشته است. بر اساس برخی گزارش‌ها، تعداد نیروهای آمریکایی حاضر در عراق در سال ۲۰۱۶ اعم از مربیان نظامی، مشاوران، متخصصان نظامی و سایر نیروها ۳۸۰۰ نفر بوده و در سال ۲۰۱۸ به حدود ۵۵۰۰ نفر رسیده است؛ ضمن اینکه دست‌کم به وجود پنج پایگاه نظامی آمریکایی در خاک عراق اشاره می‌شود که مهم‌ترین آنها پایگاه «عین‌الاسد» در استان الانبار است.

در حالی که مقامات عراقی وجود پایگاه‌های آمریکایی در خاک عراق را نفی می‌کنند، گزارش‌های مختلف و به‌ویژه تأکیدات ترامپ مبنی بر ساخت پایگاه‌های مهم داخل عراق، حاکی از آن است که مقامات آمریکایی به دلایل مختلف از جمله مقابله با جمهوری اسلامی ایران و مبارزه با داعش، خواستار تداوم حضور نظامی خود در عراق هستند. بر این اساس، به‌رغم تأکید دولت ترامپ بر خروج نیروهای نظامی این کشور از عراق، سیاست تداوم حضور نظامی آمریکا پیگیری می‌شود که در مقابل اصل کلی خروج نظامی آمریکا از منطقه قرار دارد.^۲

۱. بخشی الموتی، نگاهی به ارتش عراق/ قدرتی که مستشاران آمریکایی نابودش کردند، خبرگزاری مهر، ۱۳۹۴، قابل بازیابی در: <https://www.mehrnews.com/news/۲۹۶۷۸۴۴>

۲. Kullab, Samya, U.S. pulls out of a third base in Iraq, ۲۰۲۰, at: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/۲۰۲۰/۰۳/۲۹/us-pulls-out-of-a-third-base-in-iraq/>

4-2. کاهش نقش ایران و نیروهای مقاومت در عراق

مقابله با نفوذ و کاهش نقش ایران در عراق را می‌توان یکی از مهم‌ترین اولویت‌های دولت ترامپ در عراق برشمرد. هرچند که دولت‌های پیشین آمریکا نیز در این زمینه تلاش کرده‌اند اما تمرکز و تلاش دولت ترامپ در این خصوص گسترده‌تر و اساسی‌تر به نظر می‌رسد. مخالفت با حضور ایران در عراق از دوره رقابت‌های انتخاباتی ترامپ آغاز شد و با اعلام لزوم تداوم حضور نیروهای آمریکایی در عراق برای مراقبت و زیر نظر گرفتن ایران از سوی رئیس‌جمهور آمریکا در فوریه ۲۰۱۹ و شهادت سپهبد قاسم سلیمانی در ژانویه ۲۰۲۰ به اوج خود رسید. برای تبیین تشدید تلاش‌های آمریکا برای مقابله با حضور و نقش‌آفرینی ایران در عراق می‌توان به دلایل مختلفی اشاره کرد که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: ناکامی آمریکا در کاهش نقش ایران در حوزه‌های دیگر مانند سوریه و یمن، رویکرد خصمانه و ضد ایرانی دولت ترامپ که در زمینه خروج از برجام تجلی یافت و نقش عراق به‌عنوان راه ارتباطی ایران با سایر حوزه‌های محور مقاومت در سوریه و لبنان. این تلاش‌ها در قالب‌های متعددی نیز نمود یافته که از مهم‌ترین آنها می‌توان به تلاش برای کاهش روابط اقتصادی ایران و عراق ذیل اعمال تحریم‌های جدید آمریکا علیه ایران، ممانعت از قدرت گرفتن چهره‌های سیاسی متمایل به ایران و کاهش قدرت حشد شعبی در نقش عنصر اساسی جبهه مقاومت در عراق اشاره کرد.^۱

4-3. کنترل روندهای سیاسی و موازنه قدرت داخلی در عراق

دموکراسی پارلمانی توافقی در عراق که بر پایه سهم‌دهی به جریان‌های سیاسی پیروز در رقابت‌های انتخابات پارلمانی استوار است، روند سیاسی و معادلات قدرت در عراق را با پیچیدگی‌های جدی روبرو کرده است. این وضعیت به‌رغم اینکه فضای کافی را برای اثرگذاری بازیگران خارجی به‌وجود آورده است اما مانع از آن می‌شود که هر جریان سیاسی یا بازیگر خارجی بتواند به‌صورت منفرد و انحصاری، به روندهای سیاسی درونی عراق شکل دهد.

بر این اساس، دولت آمریکا تلاش کرده است تا معادلات سیاسی درون عراق از جمله انتخابات پارلمانی سال ۲۰۱۸ و روند تعیین نخست‌وزیر را کنترل نماید.^۲ دولت آمریکا در این مرحله جدید نیز به‌طور خاص برای قرار گرفتن «مصطفی‌الکاظمی» در مسند نخست‌وزیری عراق تلاش کرد. خط قرمز مهم آمریکا در فضای سیاسی عراق ممانعت از نخست‌وزیری سیاستمدارانی همچون نوری المالکی یا هادی العامری بود که به ایران کاملاً نزدیک هستند، ضمن اینکه تضمین

۱. علی‌اکبر اسدی، جایگاه عراق در سیاست خارجی آمریکا، مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌الملل ابرار معاصر، ۱۳۹۸، قابل‌بازیابی در: <https://tisri.org/?id=qqntlr>
۲. همان

مشارکت و همکاری گروه‌های سیاسی کرد و سنی در دولت جدید عراق نیز از دیگر ملاحظات مقامات سیاسی آمریکا در این کشور بوده است. نخست‌وزیری الکاظمی، برای دولت آمریکا یک گام رو به جلو تلقی می‌شود و نفوذ ایالات متحده را در سیستم حکومتی عراق افزایش می‌دهد.^۱

4-4. تضمین امنیت منافع انرژی در عراق

عراق به لحاظ در برگرفتن قسمت عمده‌ای از منابع نفت و گاز جهان، همواره کانون توجه و نظر قدرت‌های جهان بوده است، به‌گونه‌ای که هرگز نمی‌توان بدون توجه به موضوع حساس انرژی و نفت، مسائل عراق را تجزیه و تحلیل کرد. آمریکا به‌رغم برخورداری از منابع نفتی، سیاست خود را بر مبنای حفظ منابع زیرزمینی نفتی خود، تأمین انرژی از طریق خرید نفت از کشورهای تولیدکننده و حفظ و گسترش منابع استراتژیک خود قرار داده است. بر این اساس، اقتصاد آمریکا به‌شدت به وضعیت نفت و انرژی وابسته است. تضمین امنیت چرخه عرضه و تقاضای نفت و سایر حامل‌های انرژی از یک‌سو و دستیابی به منابع ارزان و فراوان نفت و انرژی از سوی دیگر راهبرد اصلی آمریکا در این زمینه است. بدیهی است که آمریکا همواره نسبت به منابع نفتی عراق نیز حساسیت داشته و تسلط بی‌قید و شرط بر این منابع را از اهداف مهم خود بر می‌شمارد. عراق می‌تواند نقش مهمی در تأمین ثبات جریان انرژی داشته باشد.^۲

5. شرایط خروج آمریکا از عراق

راهبرد سیاسی جمهوری اسلامی ایران بعد از شهادت سپهبد قاسم سلیمانی، بر لزوم خروج نیروهای ایالات متحده از منطقه استوار شده است. با توجه به نقش عراق در سیاست خارجی ایران، خروج نیروهای آمریکایی از این کشور اهمیت ویژه‌ای برای اجرای راهبرد اخراج آمریکا از منطقه دارد. اما آنچه که در این مورد باید به آن توجه ویژه‌ای داشت شرایطی است که می‌تواند به‌عنوان پیش‌زمینه تحقق این راهبرد مد نظر قرار گیرد. استراتژی امنیتی ایران باید شامل یک راهبرد چند وجهی اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در عراق باشد.

5-1. کاهش منافع اقتصادی آمریکا در عراق

همانگونه که اشاره شد، یکی از مهم‌ترین جنبه‌های نفوذ ایالات متحده در عراق، منافع اقتصادی این کشور به شمار می‌رود. آمریکا از ابتدای اشغال عراق در قالب شرکت‌های دولتی، خصوصی و

۱. سعید پیرمحمدی، مصطفی الکاظمی و پازل پیچیده رقابت ایران و آمریکا در عراق، دیپلماسی ایرانی،

۱۳۹۹، قابل‌بازیابی در: <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/>؛ ۶۶۳۶۶۳۰۱۹۹۰

۲. محمد جعفر طالب‌پور، اهداف آمریکا در خاورمیانه، بصیرت، ۱۳۸۷، قابل‌بازیابی در:

<https://basirat.ir/fa/news/۵۸۹۹۱>

چندملیتی حضور چشمگیری در سطوح مختلف اقتصادی و امنیتی عراق پیدا کرده و از این طریق به دنبال تسلط بر گلوگاه‌های حساس و راهبردی این کشور بوده است. شرکت‌های چندملیتی نفتی آمریکایی در همان سال‌های ابتدایی سقوط رژیم بعث وارد این کشور شده و با امضای قراردادهای مختلف با دولت عراق، نفوذ خود را بر چاه‌های نفت این کشور افزایش دادند. برای خروج آمریکا از عراق، جلوگیری از به دست آوردن منافع اقتصادی برای بخش خصوصی این کشور در عراق از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جمهوری اسلامی ایران در اولین گام برای تحقق راهبرد امنیتی خود باید این منافع را تا حد امکان کاهش دهد.

در همین راستا، ایران می‌تواند با تقویت بخش خصوصی خود، در بخش اقتصادی، پیمانکاری و تأمین نیازهای عراق سهم بزرگی را بر عهده بگیرد. توانمندسازی بخش خصوصی و ایجاد راهکار برای حضور بخش خصوصی جمهوری اسلامی ایران در پروژه‌های بازسازی عراق، علاوه بر منافع اقتصادی برای کشور می‌تواند به کاهش منافع اقتصادی شرکت‌های آمریکایی بیانجامد. افزایش کارآمدی، کاهش هزینه‌ها و افزایش کیفیت با توجه به قرابت فرهنگی با عراق در کنار توانمندی‌های شرکت‌های ایرانی در اجرای پروژه‌های کلان می‌تواند منافع اقتصادی عراق را برای آمریکا کاهش دهد.

همچنین در حوزه‌های اقتصادی که ایران توان رقابت با ایالات متحده و شرکت‌های آمریکایی را ندارد، کمک به ورود بازیگر سوم به تعاملات اقتصادی عراق می‌تواند به‌عنوان ایجاد توازن در وابستگی اقتصادی این کشور مد نظر قرار گیرد. این موضوع به راحتی منافع اقتصادی آمریکا را تحت الشعاع قرار می‌دهد. چین می‌تواند به‌عنوان یک بازیگر مهم و راهبردی در اقتصاد عراق در کنار جمهوری اسلامی ایران موجب تشکیل یک ائتلاف اقتصادی شود. این ائتلاف می‌تواند با استفاده از نفوذ ایران در عراق و فن‌آوری چین در بازار این کشور شکل بگیرد.

5-2. تشدید فشارهای سیاسی داخلی عراق برای اجرای قانون اخراج نیروهای آمریکایی از این کشور

تصویب قانون اخراج نیروهای آمریکایی از عراق که از نتایج ترور سپهبد سلیمانی و ابومهدی المهندس بود، می‌تواند مهم‌ترین دستاویز جمهوری اسلامی ایران برای اخراج نیروهای آمریکایی از عراق باشد. نقش مؤثر مجلس عراق در اخراج نیروهای نظامی آمریکایی از این کشور دارای اهمیت است. مجلس این کشور با مصوبه خود بر غیرقانونی بودن حضور نیروهای خارجی از جمله نیروهای آمریکایی در عراق تأکید دارد. این بدان معنا است که از لحاظ قانونی موانع موجود بر سر راه خروج نیروهای نظامی آمریکایی برداشته شده و مانع جدی حقوقی دیگری برای اخراج این نیروها وجود ندارد.^۱

۱. جعفر قناباشی، خروج آمریکا از عراق و موانع پیش روی آن، شورای راهبردی روابط خارجی، ۱۳۹۸، قابل بازیابی در: <https://www.scfr.ir/fa/>، ۱۲۰۷۵۶/۳۰۱۰۲/۳۰

طبق این قانون دولت عراق موظف است درخواست کمک از ائتلاف بین‌المللی ضد داعش را به دلیل پایان عملیات نظامی و جنگی در عراق و کسب پیروزی در این کشور لغو کند. در واقع، دولت این کشور باید برای پایان دادن به انواع حضور نیروهای خارجی در خاک این کشور اقدام کرده و از هرگونه استفاده از آسمان عراق به هر دلیل جلوگیری به عمل آورد. در پیش‌نویس این قانون آمده است که فرماندهی کل نیروهای مسلح عراق باید شمار کادر فنی و آموزشی خارجی را که به آنها نیاز دارد و نیز مکان‌های حضور آنها، نوع مأموریتشان و مدت زمان قرارداد آنها را مشخص و اعلام کند.^۱

جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با استفاده از نفوذ خود در عراق، این موضوع را به مطالبه عمومی مردم این کشور تبدیل کند. تشدید فشارهای سیاسی و اجتماعی داخلی عراق برای اجرای این قانون و اخراج نیروهای آمریکایی از این کشور، دولت عراق را مجبور خواهد کرد که این قانون را به اجرا در آورد. تشدید فشارهای سیاسی و اجتماعی در عراق باید به‌گونه‌ای باشد که خروج نیروهای آمریکایی از عراق نیز به یکی از بندهای توافقنامه‌های امنیتی میان آمریکا و عراق تبدیل شود.

5-3. تشدید ناامنی برای نیروهای نظامی آمریکا در عراق

یکی از مسائل راهبردی مهمی که از زمان اشغال عراق از جانب نیروهای نظامی آمریکا تا کنون بخش مهمی از سیاست خارجی ایالات متحده را به خود اختصاص داده، موضوع مقاومت‌های مردمی ناشی از تعارضات و تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی حاکم در منطقه می‌باشد که عموماً تحت تأثیر هنجارها و ارزش‌های دینی در برابر فرهنگ غربی شکل گرفته است. با توجه به این دیدگاه، یکی از جنبه‌های اجتماعی شهادت سیهید قاسم سلیمانی و ابومهدی المهندس، شکل‌گیری گروه‌های مقاومت برای انتقام از نیروهای نظامی آمریکایی بود. این موضوع نشانگر عجزین شدن تکلیف دینی، جریحه‌دار شدن احساسات عربی و بیدار شدن حس انتقام‌جویی از نیروهای آمریکایی در عراق است. اکنون شرایط نیروهای نظامی آمریکایی در عراق، بسیار به شرایط سال ۲۰۱۱ شباهت دارد.

گروه‌های مقاومت در عراق با هدف بیرون راندن ارتش آمریکا از این کشور، دست به ایجاد ناامنی برای نیروهای نظامی آمریکا می‌زنند. آنها این حملات را تنها به پایگاه‌هایی که نظامیان آمریکایی در آن مستقر هستند محدود نکردند، بلکه حتی کاروان‌های حامل تدارکات پشتیبانی برای نظامیان آمریکایی در عراق را هدف قرار داده و حملات موشکی به سفارتخانه آمریکا در بغداد را نیز در چارچوب سیاست اخراج نیروهای آمریکایی از عراق به اجرا درآوردند.^۲ این اقدامات

۱. پیش‌نویس قانون اخراج نیروهای آمریکایی از عراق منتشر شد، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، قابل‌بازیابی در: <https://www.irna.ir/news/>؛ ۸۳۶۲۲۰۵۲

۲. Frantzman, Seth, How attacks on US forces in Iraq became a new normal, Atlantic

نیروهای مقاومت مردمی عراق در ماه مارس ۲۰۲۰ باعث شد تا نیروهای نظامی آمریکایی دو پایگاه القائم و التاجی را به نیروهای عراقی تحویل دهند.

در برابر اقدامات نیروهای مقاومت عراقی، ارتش آمریکا تلاش کرد تا بتواند با استفاده از سیاست بازدارندگی مناقشه از گسترش این حملات به نیروهای خود بکاهد؛ هرچند این حملات در تلفات جانی آمار کاهشی داشته است، اما حجم و تلفات پشتیبانی بعد از شهادت حاج قاسم سلیمانی افزایش یافته است.^۱ آنچه در این موضوع باعث شکست این راهبرد شده است عدم شناخت درست فرهنگ عراق و عدم درک نوع و عملکرد گروه‌های شبه‌نظامی نوپنیدای مانند گروه اصحاب الکهف است. تشدید ناامنی و افزایش حملات به نیروهای آمریکایی در عراق بعد از آغاز تنش میان ایران و آمریکا، باعث شد تا دولت ترامپ برای کاهش نیروهای آمریکایی در عراق دست به اقداماتی بزند.

تشدید روند ناامنی برای سربازان آمریکایی مهم‌ترین انگیزه دولت آمریکا برای عقب‌نشینی از مواضع خود در عراق به شمار می‌رود. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با شناسایی، گسترش و حمایت از گروه‌های شبه‌نظامی مردمی عراق در کنار تشدید ناامنی برای نیروهای آمریکایی در این کشور، زمینه اجتماعی تبدیل این درخواست به مطالبه عمومی از دولت عراق برای اجرای مصوبه مجلس این کشور در راستای اخراج نیروهای نظامی خارجی را فراهم کند.

نتیجه‌گیری

بر اساس آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار گرفت، عراق بعد از اشغال در سال ۲۰۰۳، در یک روند بسیار پیچیده ملت‌سازی و دولت‌سازی قرار گرفته است. استراتژی‌های نرم‌افزارانه، پیشگیری و حفظ ثبات در تأمین انرژی، راهبردهایی است که دولت آمریکا از آن برای نفوذ در عراق استفاده می‌کند. ایالات متحده آمریکا در کنار این راهبردها، برای نفوذ و حفظ جایگاه خود در این کشور از چارچوب سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی - قومیتی و وابسته‌سازی امنیتی استفاده کرده است. این کشور با سیستم‌سازی مالی در بانک مرکزی عراق توانسته است تا علاوه بر نظارت مستمر تراکنش‌های مالی این بانک، از انجام فعالیت‌های بانکی عراق و محور مقاومت تا حد بسیار زیادی جلوگیری کند. از طرف دیگر، نقش شرکت‌های خصوصی و تعهدات آمریکا در بحث بازسازی عراق زمینه‌های اصلی اقتصادی نفوذ آمریکا در عراق است.

ایالات متحده در زمینه‌های فرهنگی نیز توانسته با استفاده از ابزارهای فرهنگی آژانس توسعه بین‌المللی آمریکا و برنامه‌های آموزشی آیلپ، سیستم آموزشی عراق و نسل آینده این کشور را در

Council, ۲۰۲۰, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/how-attacks-on-us-forces-in-iraq-became-a-new-normal/>

چارچوب قدرت نرم علیه مبانی فرهنگی اصیل عراقی تربیت کند. این سازمان با استفاده از قدرت نرم و برنامه‌های فرهنگی که توسط سفارت این کشور و با هزینه وزارت امور خارجه آمریکا انجام می‌شود به بازطراحی اندیشه نسل نوین نخبگان جوان عراقی می‌پردازد که هیچ پیش‌زمینه‌ای در باب اقدامات آمریکا در جنگ سال ۲۰۰۳ ندارند. این موضوع در کنار شکاف قومیتی عراق فرصت نفوذ فرهنگی آمریکا را در داخل این کشور فراهم ساخته است.

وابسته‌سازی امنیتی عراق، راهبردی است که امنیت این کشور را به نیروهای آمریکایی وابسته می‌سازد. ایالات متحده با استفاده از ابزارهای مالی و آموزشی توانسته نیروهای نظامی و انتظامی عراق را به خود وابسته سازد. این وابسته‌سازی باعث شده است که این کشور عملاً ارتقای سیستم‌های دفاعی ارتش عراق را در دست بگیرد. اکنون آمریکا با استفاده از این روش توانسته است مانع ارتقاء و بازطراحی بخش‌های مهمی از ارتش عراق مانند سیستم پدافند این کشور شود. وابستگی نیروهای نظامی عراق به آموزش‌ها و تجهیزات آمریکایی باعث شده است که این نیروها در زمینه مقابله با چالش تروریسم و داعش نتوانند نتایج خوبی به دست آورند.

مهم‌ترین اهدافی که ایالات متحده تلاش دارد با استفاده از ابزارهای نفوذ خود در عراق به آنها برسد، کاهش قدرت نرم جمهوری اسلامی و محور مقاومت، حضور مستمر و دائمی در عراق، تأثیرگذاری بر موازنه داخلی قدرت عراق و ایجاد ثبات و امنیت در جریان انرژی در جهان است.

با توجه به نفوذ سیستمی ایالات متحده در عراق و ابزارهای متنوع و متفاوت اقتصادی، فرهنگی، قومیتی و نظامی در این کشور، جمهوری اسلامی برای بیرون راندن نیروهای آمریکایی از عراق و اجرای راهبرد امنیتی خود باید به یک استراتژی چندجانبه و پویا دست یابد. جمهوری اسلامی ایران برای این منظور در ابتدا باید منافع اقتصادی آمریکا را با استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی خود و ایجاد ائتلاف اقتصادی با کشورهای صاحب فناوری کاهش دهد. سپس فشارهای داخلی را با استفاده از قدرت نرم خود در عراق برای اجرای مصوبه مجلس این کشور برای اخراج نیروهای خارجی از این کشور به یک درخواست عمومی بدل کند.

اما هیچ یک از این دو نمی‌تواند جایگزین استراتژی تشدید ناامنی توسط نیروهای مقاومت مردمی نوین برای اخراج نیروهای آمریکایی از عراق باشد. اقدامات این نیروها در عمل باعث شده است که آمریکا پایگاه‌هایی مانند التاجی و القائم را به ارتش عراق تحویل دهد و این می‌تواند آغاز عملیات خروج نیروهای آمریکایی از عراق تلقی شود. مهم‌ترین استراتژی ایران برای اخراج نیروهای آمریکایی از عراق شامل حفظ، گسترش و حمایت از نیروهای مقاومت مردمی عراق است. در واقع، ایران می‌تواند با این گروه‌های شبه‌نظامی زمینه ایجاد مطالبه عمومی برای اخراج نیروهای آمریکایی در عراق را فراهم کند. ایران برای اجرای راهبرد امنیت ملی خود در عراق باید

دست به یک طراحی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بزند که در رأس آن ایجاد یک ساختار اقتصادی منسجم برای اخراج نیروهای آمریکایی از عراق قرار دارد. زمینه‌های مشروعیت سیاسی آن همان مطالبه اجرای مصوبه مجلس عراق و اقدام نیروهای در صحنه و آن نیروهای مقاومت نو بنیادی است که می‌توانند به‌عنوان قدرت سخت ایران در چارچوب رسیدن به اهداف امنیتی خود در عراق عمل کنند.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- جعفری هرندی، امیررضا، مدیریت نفوذ ایالات متحده آمریکا در عراق، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۵.
- حقیگو، جواد، جنگ عراق و رونق کسب و کار شرکت‌های خصوصی، مجله سیاست دفاعی، سال بیست و دوم، شماره ۸۴، پاییز ۱۳۹۲.
- خواجه‌سروی، غلامرضا و همکاران، رویکرد فرهنگی ایالات متحده آمریکا در عراق ۲۰۱۴ (تحلیل محتوای فعالیت‌های آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده در عراق)، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، زمستان ۱۳۹۴.
- درخشه، جلال و امیررضا جعفری هرندی، شیوه‌های نفوذ نظامی - امنیتی آمریکا در عراق، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال پنجم، شماره ۱۹، زمستان ۱۳۹۵ (شماره پیاپی ۴۹).
- دی ویلیامز، پل، درآمدی بر بررسی‌های امنیتی، مترجم علیرضا طیب، چاپ دوم، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۲.
- دیوسالار، مجید و کاوه تلاوکی، هستی‌شناسی سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا در کشورهای اسلامی خلیج فارس و پیامدهای آن بر امنیت منطقه، دوره ۲، ۵ و ۶ تابستان ۱۳۹۲.
- روزبه، حسین و مهناز گودرزی، راهبردهای نرم آمریکا برای نفوذ در عراق، دوره ۱۰، شماره ۳۵، تابستان ۱۳۹۶.
- سیمبر، رضا، معمای امنیتی پرونده هسته‌ای ایران از منظر نواقع‌گرایی، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال نهم، شماره ۳۶، زمستان ۱۳۹۵.
- قوام، سید عبدالعلی، روابط بین‌الملل نظریه‌ها و رویکردها، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۳.
- هنسن، برت و همکاران، راهبردهای امنیتی و نظم جهانی آمریکایی «قدرت از دست رفته»، مترجم سید امیر نیاکویی و احمد جانسیز، رشت: انتشارات دانشگاه گیلان، ۱۳۹۰.

ب) منابع لاتین

- Auten, Brian J. Carter's Conversion: The Hardening of American Defense Policy, (Frist Published). United States, Columbia: University of Missouri Press, ۲۰۰۸.
- L. Steed, Brian, Iraq War: The Essential Reference Guide, ABC-CL, ۲۰۱۹.
- Rourke, John, International Politics On The World Stage, New York, McGraw Hill, ۲۰۱۰.

ج) منابع اینترنتی

- اسدی، علی اکبر، جایگاه عراق در سیاست خارجی آمریکا، مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌الملل ابرار معاصر،

- ۱۳۹۸، قابل بازیابی در: <https://tisri.org/?id=qqntlr>
- الموتی، بخشی، نگاهی به ارتش عراق/ قدرتی که مستشاران آمریکایی نابودش کردند، خبرگزاری مهر، ۱۳۹۴، قابل بازیابی در: <https://www.mehrnews.com/news/۲۹۶۷۸۴۴>
- پیش‌نویس قانون اخراج نیروهای آمریکایی از عراق منتشر شد، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، قابل بازیابی در: <https://www.irna.ir/news/۸۳۶۲۲۰۵۲>
- پیرمحمدی، سعید، مصطفی الکاظمی و پازل پیچیده رقابت ایران و آمریکا در عراق، دیپلماسی ایرانی، ۱۳۹۹، قابل بازیابی در: <http://www.irdiplomacy.ir/fa/news/۱۹۹۰۶۶۳>
- طالب‌پور، محمد جعفر، اهداف آمریکا در خاورمیانه، بصیرت، ۱۳۸۷، قابل بازیابی در: <https://basirat.ir/fa/news/۵۸۹۹۱>
- قنادباشی، جعفر، خروج آمریکا از عراق و موانع پیش روی آن، شورای راهبردی روابط خارجی، ۱۳۹۸، قابل بازیابی در: <https://www.scfr.ir/fa/۳۰۰>
- مسعودی، حیدرعلی، راهبرد آمریکا در عراق پسا داعش، فراتاب، ۱۳۹۷، قابل بازیابی در: <http://www.faratab.com/news/۱۲۰۷۵۶/۳۰۱۰۲/۷۵۶۸>
- Frantzman, Seth, How attacks on US forces in Iraq became a new normal, Atlantic Council, ۲۰۲۰, at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/how-attacks-on-us-forces-in-iraq-became-a-new-normal/>
- <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/۲۰۰۳/۰۳/۲۰۰۳۰۳۲۴-۴.html>
- Greenwald, Michael (۲۰۲۰), The effect of US sanctions on the Iran-Iraq alliance, Atlantic Council, at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-effect-of-us-sanctions-on-the-iran-iraq-alliance/>
- U.S. Relations With Iraq,
- <https://www.state.gov/u-s-relations-with-iraq/>
- <https://www.heritage.org/index/pdf/۲۰۲۰/countries/iraq.pdf>
- H. Cordesman , Anthony(۲۰۲۰), America's Failed Strategy in the Middle East: Losing Iraq and the Gulf, centre for strategic and international studies,
- <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/۲۰۱۲۲-Chair.Iraq-is-the-Prize.GH-FinalV.pdf>
- Congressional Budget Justification Department of State, Foreign Operations, and Related Programs, pp ۶۴-۶۵
- <https://www.state.gov/fy-۲۰۲۰-congressional-budget-justification-department-of-state-foreign-operations-and-related-programs/>
- <https://iq.usembassy.gov/education-culture/exchange-programs/iylep/>
- <https://www.iraq-businessnews.com/۲۰۱۸/۱۰/۰۳/۲۰۱۹-iraqi-young-leaders-exchange-programs-iylep/>
- <https://www.gyli.org/programs/iraqi-exchange-program/#page-content>
- Claypool, Amanda, (۰۸/۰۱/۲۰۱۴). "Iraq Security Assistance Portfolio: Security Sector Training Programs", Retrieved From

- <http://www.securityassistance.org/blog/iraq-security-assistance-portfolio-security-sector-training-programs>.
- Kullab, Samya , U.S. pulls out of a third base in Iraq, ۲۰۲۰, at: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/۲۰۲۰/۰۳/۲۹/us-pulls-out-of-a-third-base-in-iraq/>

